

О. Л. Храмова-Баранова

ГРАФІЧНІ ТЕХНІКИ У РОЗВИТКУ МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ В УКРАЇНІ

На основі аналізу графічних технік як засобів графічної виразності досліджено застосування цих технік у національному дизайні з метою їх ширшого втілення в різних видах дизайну, а також задля розкриття творчого потенціалу художника, дизайнера-графіка. Досліджено історіографію проблематики і доведено, що над вивченням становлення і розвитку графічних технік працювала невелика кількість науковців.

Ключові слова: мистецтво, візуальна культура, дизайн, графічні техніки.

Постановка проблеми. На основі аналізу графічних технік як засобів графічної виразності необхідно дослідити застосування цих технік в дизайні з метою їх ширшого втілення в різних видах дизайну, а також задля розкриття творчого потенціалу художника, дизайнера-графіка. Варто звернути увагу на те, що на сьогоднішній день мало досліджень з цієї проблематики, а поодинокі дослідження не повною мірою відображають вплив національних традицій на розвиток візуального мистецтва і дизайну. Недостатня вивченість становлення і розвитку графічних технік, їх вагомого значення та ролі в затвердженні виразності художнього образу визначають актуальність теми.

Актуальність роботи полягає в необхідності відродження та популяризації графічних технік, ефективному доборі засобів графічної виразності в мистецтві і дизайні. Досліджено історіографію проблематики і доведено, що над питаннями становлення і розвитку графічних технік у візуальній культурі працювала невелика кількість науковців. Вагомий внесок у дослідження графічних технік зробили такі фахівці, як А. А. Лещинський, В. А. Фаворський, М. Ю. Мірошина, Н. М. Самойлова тощо.

Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити та узагальнити інформацію про становлення та розвиток графічних технік та використання їх в мистецтві і дизайні, проаналізувати твори художників та графіків, що працювали в означених графічних техніках.

Обґрунтування отриманих результатів. Графічні техніки поділяють на станкові, книжкові, плакатні, архітектурні, комп'ютерні, виробничо-прикладні. Одна зі станкових технік – ліногравюра – є способом друку, заснованим на вирізанні малюнка ручним способом на лінолеумі. У поліграфії техніку ліногравюри відносять до ілюстративного друкованого виду (спосіб друку, який відрізняється від плоского і глибокого друку тим, що друкуючі елементи на формі розташовані вище пробільних, так що при друку пробільні елементи не торкаються паперу). Ця техніка з'явилася на межі ХІХ–ХХ ст., майже одночасно з винаходом лінолеуму, і має певну схожість із технікою

ксилографії (гравюра на дереві). Вперше її використали в 1905 році для друку великих плакатів художники німецької групи експресіоністів «Міст» (наприклад, плакати учасника групи «Міст» Фріца Блейля, 1906 р.). Лінолеум – матеріал не тільки доступний, але зручний і легкий для роботи, він легко розрізується інструментом, і різець без зусиль проводить штрих будь-якої ширини і форми. На лінолеумі можна робити гравюри великого розміру, використовувати в поліграфії – від книжкової і газетної ілюстрації до плаката. Важлива якість ліногравюри – оперативність, оскільки на лінолеумі можна гравірувати набагато швидше, ніж на дереві, що дає гравюрі свіжість виконання, безпосередність графічної мови [1–2].

Існує два основні види ліногравюри: чорно-біла та кольорова. Чорно-біла ліногравюра – це гравюра, виконана на основі чорної фарби у вигляді чорно-білого відбитка. Наприклад, І. О. Фаворський так писав про засоби виразності гравюри: «У гравюрі складається все з чорних, білих плям та штрихів, навіть сірого немає. Здавалося б, що такими засобами можна зобразити зиму, сніг, дерева без листя, але це не так. Художник різними штрихами і співвідношенням чорного та білого прагне зобразити всі кольори, які бачить. Чорною плямою і штрихом передає похмуру хмару, темну зелень дубу, шкіру коня, плащ воїна, червоний прапор» [3, с. 148].

Кольорова ліногравюра – більш складна техніка, оскільки виконується з декількох «дошок». У цьому випадку для кожного кольору створюється окремий шар зі своїм вирізаним рисунком, потім шари поєднуються шляхом послідовного накладення на основний аркуш. При створенні гравюри художники намагаються мінімальною кількістю фарб створити якомога більше колірних відтінків. Простіший варіант кольорової ліногравюри – це кольоровий друк, виконаний шляхом нанесення кількох фарб у певних місцях форми або у вигляді плями [2]. Ліногравюра як різновид графічної техніки зазнала значних змін у порівнянні з початком свого виникнення. Наприкінці ХХ ст. технологія ліногравюри стає складнішою, ускладнюється фактура відбитку і колірне рішення. Митці сучасності продовжують пошуки методів і засобів для збагачення художньо-образної мови ліногравюри. Цей процес вимагає синхронної взаємодії художника з матеріалом і розуміння його особливостей. Сьогодні станкова графіка – не процес механічного масового друку, вона вимагає живої безпосередньої участі творця з першої до останньої хвилини народження художнього твору.

Отже, проаналізувавши техніку ліногравюри як засобу художньої виразності, зроблено висновок, що використання ліногравюри робить дизайн плакату, книги унікальним, неповторним, авторським. Ліногравюра допомагає створити новий емоційно-естетичний образ, який неможливо досягти комп'ютерною графікою.

Ще одна з графічних технік – монотипія, на відміну від всіх інших технік друкованої графіки, не потребує великої матеріальної бази, складного технічного обладнання. З усіх технік станкової графіки монотипія є найбільш рухливою, найпростішою і має безліч прийомів, засобів художньої виразності, що надають роботам експресивності [1].

Процес створення монотипії в класичному значенні полягає в тому, що на відполірованій металевій дошці олійними фарбами створюється рисунок, який відтискається на папері за допомогою офортного верстата. Як поверхня для гравюри використовувалась мідна пластинка, але сьогодні можна застосовувати і цинк, і скло тощо. Після нанесення рисунка він переноситься на папір під тиском з використанням друкарського верстата або валика [2–3]. Техніка монотипія надає можливість виконати відтиск, коли більшість фарби залишається на аркуші паперу. Іноді можна виконати і подальші відтиски, але вони будуть нижчої якості, наприклад, другий відтиск називають «привидом». Для відтиску можуть використовуватись трафарети, пензлі, акварельні фарби, розчинники та інші засоби. Сам процес створення монотипії винайдено ще в 1640-х роках Дж. Кастільоне (1609–1664, італійським художником), який відомий своїми рисунками і монотипіями. Кастільоне став автором близько 20 монотипій [4].

Спробу створити кольорову монотипію виконав англійський поет і художник У. Блейк (1757–1827), який винайшов особливий метод друку і використав монотипію у поєднанні з офортом. В основі техніки – нанесення лаком рисунку на мідну дошку, коли чисті ділянки дошки протравлюються кислотою. Потім на дошку наноситься фарба і отримується відбиток; так була винайдена нова графічна техніка – цинкографія. У У. Блейка монотипії є самостійними творами, а засоби і прийоми монотипії він використовував у своїх гравюрах та книжкових ілюстраціях.

У XIX ст. методи створення кольорової гравюри захоплюють художників Європи. Потенціал техніки монотипії глибше відчув в своїх творчих пошуках французький художник Едгар Дега (1834–1917), який одним із перших оцінив її значимість і створив серію робіт в цій техніці. Митець застосовував цю техніку в своїх роботах пастеллю, де у пошуках потрібної фактури та ефектів він розтирав фарбу пальцями та тампонами з різних тканин. Е. Дега прагнув об'єднати монотипії з іншими техніками, що привело до нових відкриттів. Коло художників, які працювали в цій графічній техніці, ширилося. Наприклад, Каміль Піссарро (1830–1903) зробив кілька подібних робіт, Поль Гоген (1848–1903) використовував іншу техніку з підведенням контуру, яка пізніше була запозичена Паулем Клеє (1879–1940), О. Касіро використовував пластик, картон, листя, мотузку, тканину, гуму, плавники риб як друковану основу [5].

З XX століття монотипія стала більш популярною, оскільки художники переймалися кольором і фактурою матеріалу. Наприклад, Є. Круглікова відтворила техніку художнього відтиску. Є. Круглікова жила у Парижі, де з 1895 року навчалась в академії Вітті, працювала в техніках кольорового офорту, виконувала силуетні портрети, живопис, декорації та ескізи ляльок для театру маріонеток, займалася монотипією. Творчість художниці асоціюється зі спокійними пейзажами та натюрмортами з квітів. В майстерні Є. Круглікової в Парижі зустрічалися талановиті митці, серед яких були М. А. Добров, М. Н. Волошин, К. Є. Костенко, Н. Я. Симонович-Сфімова, В. П. Белкін та ін. [6].

У 1930-х роках монотипією захоплювався і художник Анатолій Суворов, який виконав ілюстрації до повісті О. М. Толстого «Дитинство Нікіти». Своєрідність його техніки дала можливість створити яскраві образи. До цього періоду відносяться і монотипії Артура Фонвізіна, які такі легкі, що втрачають свою матеріальність. Монотипії-пейзажі білоруського художника Бориса Малкіна нагадують живописний твір і виконані у стриманій чорно-сірій гамі на білому тлі. Михайло Тарханов в цей час винайшов варіант монотипії, який назвав «акватипія», коли замість дошки використовував поверхню води, на якій олійна фарба тонким шаром розливалася, а потім на неї накладався паперовий аркуш, який вбирав фарбу [7]. Видатний український художник Микола Петрович Глущенко (1901–1977) теж створював багато своїх пейзажів, натюрмортів, портретів саме в техніці монотипії. Він влаштував персональні виставки в Парижі, Празі, Мілані, Римі, Бухаресті, Стокгольмі (за життя у нього відбулося 32 персональні виставки) [8].

В кінці ХХ століття митці, які працювали з монотипією, ставили завдання пошуку фактурних та колірних рішень. Яскравістю і нестримною фантазією відрізняються роботи Марії Раубе-Горчіліної, яка показала себе майстром складного орнаменту. В 1981 р. у місті Кохтла-Ярве (Естонія) Леа-Тути Лівшиць (1930–1999) вперше організувала виставку фрактальних монотипій і назвала їх «стохатипіями». Завдяки хіміку В. М. Лівшиць і математику В. В. Скворцову в 2000 р. була означена фрактальна сутність монотипії і обґрунтовано поняття «фрактальної монотипії».

Сьогодні монотипією займаються такі художники, як Аріна Даур, Валентин Левитін, Вікторія Сова, Олена Заяць, Олена Карлова, Олена Щелчкова, Лідія Лисянська, Марина Бусарева, Марина Красильнікова, Микола Сотников та інші. Для творів, виконаних у техніці монотипії, характерні тонкість колірних відносин, плавність і м'якість обрисів форм, що зовні зближує монотипію з аквареллю. Повна таємниця, монотипія у нас, на жаль, не зайняла гідного і рівноправного місця серед інших графічних технік, хоча вона є однією з найцікавіших і доступних для широкого кола любителів образотворчого мистецтва. В багатьох країнах світу монотипія увійшла в життя як рівноправна графічна техніка. Крім станкового призначення, монотипія використовується художниками у сценографії, кіно і мультиплікації, а також у книжковій графіці та плакаті.

Висновки. Варто зауважити, що нечисленні на сьогодні дослідження не повною мірою відображають вплив графічних технік на розвиток національного візуального мистецтва і дизайну. Відтак, можна стверджувати, що графічні техніки зазнали значних змін порівняно з часом їх становлення. На початку ХХІ століття складнішою стає їх технологія і все більше ускладнюється фактура відбитка та колірне рішення. Сьогодні використовуються абстрактні, футуристичні форми, найбільш властиві імпровізаційному мистецтву. Розвиток графічних технік в цьому напрямку дає яскраві творчі рішення. Сучасні митці продовжують пошуки нових засобів і методів для збагачення графічних технік. Нині станкова графіка не є процесом

механічного масового друку відбитків: вона вимагає живої безпосередньої участі творця з першої до останньої хвилини народження художнього твору.

Мова йде про необхідність відродження й популяризації графічних технік та ефективно їх використання як засобів графічної виразності у мистецтві й дизайні України.

Список використаних джерел

1. Лещинский А. А. Основы графики / А. А. Лещинский. – Гродно: ГрГУ, 2003. – 194 с.
2. Мирошина М. Ю. Линогравюра: её виды в печатной графике / М. Ю. Мирошина // Молодой исследователь Дона. – 2017. – №3. – С. 141–143.
3. Фаворский В. А. Об искусстве, о книге, о гравюре / В. А. Фаворский.– М. : Книга, 1986. – 240 с.
4. Монотипія. Графіка // Вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]: стаття. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/\(Монотипія\)_графіка](https://uk.wikipedia.org/(Монотипія)_графіка)
5. Самойлова Н. М. Становлення монотипії як техніки друкованої графіки [Електронний ресурс]: стаття / Н. М. Самойлова. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=art&id=947&start
6. Кругликова Е. С. [Електронний ресурс]: стаття. – Режим доступу: <http://www.shedevr.com.ua/?author=k/kruglikova>
7. Тарханов М. М. Монотипія [Електронний ресурс]: стаття / М. М. Тарханов. – Режим доступу: <http://bidspirit.com/portal/?lang=he&searchAgentRequest=true#!/lotPage/source/catalog/auction/55f46052e4b024cebe4d94cd/lot/55f844d7e4b024cebe4d99d0>
8. Глущенко М. П. Монотипія [Електронний ресурс]: стаття / М. П. Глущенко. – Режим доступу: <http://www.gs-art.com/auctions/ukrainskaya-zhivopis-i-grafika-khkh-khkh-vv-5/catalog/2785/>

References

1. Leshhynskij A. A. Osnovy grafiki / A. A. Leshhynskij. – Grodno : GrGU, 2003. – 194 s.
2. Miroshyna M. Yu. Linogravyura: eyo vidy v pechatnoj grafike / M. Yu. Miroshyna // Molodoj issledovatel` Dona. – 2017. – No. 3. – S. 141–143
3. Favorskij V. A. Ob iskusstve, o knige, o gravyure / V. A. Favorskij.– M. : Kniga, 1986. – 240 s.
4. Monotypiya. Grafika //Vil`na encyklopediya Vikipediya [Elektronnyj resurs]: stattya. – Rezhym dostupu: [https://uk.wikipedia.org/\(Monoty`piya\)_grafika](https://uk.wikipedia.org/(Monoty`piya)_grafika)
5. Samojlova N. M. Stanovlennya monotypiyi yak texniky drukovanoji grafiky [Elektronnyj resurs]: stattya / N. M. Samojlova. – Rezhym dostupu: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=art&id=947&start
6. Kruglikova E. S. [Elektronnyj resurs]: stattya / E. S. Kruglikova. –Rezhym dostupu: <http://www.shedevr.com.ua/?author=k/kruglikova>
7. Tarhanov M. M. Monotypiya [Elektronnyj resurs]: stattya / M. M. Tarhanov. – Rezhymdostupu :<http://bidspirit.com/portal/?lang=he&searchAgentRequest=true#!/lotPage/source/catalog/auction/55f46052e4b024cebe4d94cd/lot/55f844d7e4b024cebe4d99d0>

8. Glushhenko M. P. Monotypiya [Elektronnyj resurs] : stat'ya / M. P. Glushhenko. – Rezhym dostupu : <http://www.gs-art.com/auctions/ukrainskaya-zhivopis-i-grafika-khkh-khkh-vv-5/catalog/2785/>

O. L. Khramova-Baranova

Graphic techniques in the development of art and design of Ukraine

Based on the analysis of graphic techniques as a means of graphic expression, it is necessary to study the application of these techniques in design for their broader implementation in different types of design, as well as for the disclosure of the creative potential of the artist, graphic designer. It should be noted that to date there is little research on this issue, and individual studies do not fully reflect the influence of graphic techniques on the development of visual art and design. The purpose of the study consists in the need to revive and popularize graphic techniques, their effective selection as a means of graphic expression in art and design. Insufficient knowledge of the formation and development of graphic techniques, their weight and role in the approval of the expressiveness of the artistic image determine the relevance of the topic. The historiography of the problems has been investigated and it has been proved that a small number of scientists worked on the study of the formation and development of graphic techniques. Significant contribution to the study of these issues was made by such specialists as A. A. Leshchinsky, V. A. Favorsky, M. Yu. Miroshina, N. M. Samoilov and others.

Keywords: art, visual culture, design, graphic techniques.

A. Л. Храмова-Баранова

Графические техники в развитии искусства и дизайна в Украине

На основе анализа графических техник как средств графической выразительности необходимо исследовать применение этих техник в дизайне с целью их более широкого воплощения в различных видах дизайна, а также для раскрытия творческого потенциала художника, дизайнера-графика. Стоит обратить внимание на то, что на сегодняшний день мало исследований по этой проблематике, а единичные исследования не в полной мере отражают влияние графических техник на развитие визуального искусства и дизайна. Цель исследования заключается в необходимости возрождения и популяризации графических техник, эффективном их использовании как средств графической выразительности в искусстве и дизайне. Недостаточная изученность становления и развития графических техник, их большое значение и роль в утверждении выразительности художественного образа определяют актуальность темы. Исследована историография проблематики и доказано, что над вопросами становления и развития графических техник работало малое количество ученых. Большой вклад в исследование этих вопросов сделали такие специалисты, как А. А. Лещинский, В. А. Фаворский, М. Ю. Мирошина, Н. М. Самойлова и др.

Ключевые слова: искусство, визуальная культура, дизайн, графические техники.